

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію **Максима Миколайовича Жданова** «Інтерпретація жанру кантати в українській хорovій музиці останньої третини ХХ – ХХІ століть», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво

Актуальність теми дослідження Вибір теми дисертаційного дослідження обумовлений значимістю жанрової парадигми кантати в системі музичного мистецтва України як в історичній ретроспективі, а найбільше в означений період останньої третини ХХ – ХХІ ст. і нагальною потребою узагальнити визначний досвід її інтерпретації в композиторській творчості та вокально-хоровому виконавстві. Жанрово-стильовий аналіз творів сучасних українських композиторів в кантатно-ораторіальній сфері важливий як осмислення динаміки розвитку засвоєних жанрових моделей, так і узагальнення досвіду їх виконавських версій. Не зважаючи на великий обсяг наукових досліджень вокально-хорового мистецтва, відсутній підбір відповідного наукового апарату для розкриття саме проблематики інтерпретації жанру кантати в сучасній українській музиці, конституалізації його основних чинників. Такий системний підхід передбачає перегляд і оновлення канонів теорії жанру і стилю, звернення до наукового осмислення сучасних процесів жанрово-стильової взаємодії, розширення семантичних, драматургічних кордонів жанру та взаємопроникнення засобів музичної виразності. Важливо, що цей матеріал вже пройшов апробацію концертним виконанням, і його осмислення – результат творчої виконавської інтерпретації провідними хорovими та оркестровими колективами України.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертації зумовлено влучною постановкою та логічною послідовністю у вирішенні наукових завдань кваліфікаційного дослідження, чітким формулюванням мети, використанням значного комплексу загальнонаукових підходів та методів наукового знання.

Для розкриття проблемного поля стосовно визначення специфіки інтерпретації жанрової парадигми кантати в українській хорovій музиці

останньої третини ХХ – на початку ХХІ ст. в дисертаційній роботі Максима Жданова поєднано кілька напрямів: здійснено концептуалізацію жанру кантати на основі комплексної методології, поєднанні загальнонаукових підходів та методів, а також спеціальних мистецтвознавчих методів, зокрема теорії музичного жанру, музичного стилю, музичної інтерпретації. Залучення історичного та системного методів використано при розкритті генезису і динаміки розвитку жанру, формування жанрових розгалужень, виокремленні його видових ознак, класифікації різновидів жанрового ряду кантатних творів. Музикознавчі методи, зокрема жанрово-стильового, музично-інтерпретологічного аналізу зумовили розкриття образно-художнього змісту індивідуальних версій композиторського та виконавського осягнення кантатного жанру. Компаративний метод сприяв виявленню споріднених або навпаки, неповторних рис жанрового стилю. Порівняння визначень понять та термінів у працях вітчизняних учених, тлумачення жанрових імен творів українських композиторів сприяло формуванню автором дослідження наукового апарату для концептування жанрової сфери кантати.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше в українському музикознавстві:

- концептуалізовано як явище і визначено специфіку композиторської та виконавської інтерпретації жанру кантати в українському хоровому мистецтві останньої третини ХХ – ХХІ ст.;

- запропоновано класифікацію і типологію обсягу творів кантатного жанрового ряду, зокрема розглянуто особливості провідних типів, жанрово-стильові різновиди кантати за участю хору (неофольклорний та неосакральний) ;

- збагачений термінологічний апарат, обґрунтовано поняття «кантатність», «кантатно-жанрова стилістика»;

- виявлено особливості музичної семантики, фактури, принципів формоутворення кантатного жанру на основі композиційно-драматургічного,

інтонаційно-стильового і жанрового аналізу провідних хорових творів українських сучасних композиторів, зокрема А. Гайденка, О. Польового, М. Скорика та їх виконавських інтерпретацій відомими хоровими колективами,

– розгорнуто аспекти виконавської інтерпретації творів кантатного жанру та підходи до її здійснення з позицій диригентсько-хорової практики;

– виявлено специфіку композиторської інтерпретації на жанровому матеріалі кантати, зокрема поєднання фольклорного і авторського мислення, сполучення стильових рис неофольклоризму, неоромантизму та сучасних композиторських технік;

– доведено розширення семантичного простору кантати, узагальнені тенденції жанрово-стильової модернізації її жанрового ряду в зв'язку із активізацією трансформаційних процесів в українській музиці останньої третини ХХ – ХХІ ст..

Практичне значення дослідження. Наукові положення і висновки дисертації уявляються дієвим матеріалом для збагачення розуміння сучасних культурно-мистецьких процесів в українській музиці, для подальших досліджень хорового мистецтва України. Результати запропонованого дослідження можуть бути використані у диригентсько-хоровій практиці професійних та навчальних колективів, а також у музично-педагогічній сфері, зокрема в лекційних курсах мистецьких ЗВО України: «Історія музичної культури України», «Музична культура Слобожанщини», «Історія і теорія хорового виконавства», «Хорове диригування» та ін.

Повнота викладеного матеріалу дисертації в наукових публікаціях. Аналіз наявних публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації, підтверджує, що вони висвітлюють основні положення, результати та висновки представленої дисертаційної роботи і здійснені здобувачем самостійно. Виклад основних результатів дослідження міститься у 12 публікаціях, з яких 4 статті, надруковані у фахових наукових виданнях України. Апробацію напрямів дослідження і його окремих аспектів

презентовано у 8 тезах доповідей, виданих у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим кваліфікаційним вимогам щодо оформлення. Структура дисертації повно висвітлює її зміст. Він відповідає меті дослідження, а також визначенню його об'єкта і предмета. Дисертація складається зі вступу, 3-х розділів, висновків, а також списку використаних джерел. У дисертаційній роботі приваблює жвавість наукової думки, глибоке розуміння дисертантом семантики і драматургії, жанрової специфіки при інтерпретуванні творів і розуміння явищ сучасного хорового мистецтва. Теоретична глибина і аналітичні висновки пропонованого дослідження ґрунтовані на багатому досвіді автора, зокрема творчій практиці виконавської інтерпретації. Дисертації притаманна і послідовність поставлених завдань, вміння дослідника узагальнити великий об'єм фактологічного матеріалу, більшість з якого вперше уводиться в науковий обіг. Він вдало висвітлює кантатний жанр в обсязі його системних складових, послідовно викладає наукові положення, зокрема концептує запропоновані в роботі поняття і терміни, ґрунтовно і чітко формулює висновки.

У **вступі** роботи охарактеризовано актуальність обраної теми, визначена теоретична база і матеріал дослідження, ступінь розробленості проблеми концептуалізації жанру кантати в українському хоровому мистецтві останньої третини ХХ – початку ХХІ століть, наукові підходи і методи її осягнення, аргументовано вибір матеріалу дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У **I розділі роботи** системно і послідовно розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження. Зокрема, у підрозділі 1.1 розглянуто проблематику жанру та аспекти його інтерпретації в концептосфері сучасної музикології. Серед проблем запропоновано визначення константних чинників жанру кантати, які об'єднують у його речіщі парадигму жанрових моделей, вироблених творчою практикою композиторської інтерпретації,

зокрема вокальний початок, колективний характер вокально-хорового інтонування. Характер функціонування кантатного жанру в українському хоровому мистецтві передбачає соціалізацію жанрових моделей кантати саме через концертну форму виконання. Він визначений дисертантом як «модус хорової концертності», який набуває значення водночас і константних і змінних рис у системі хорового інтонування». Парадигма функціональності жанрової моделі кантати має вирішальне значення в процесі художньої еволюції, відповідає національним традиціям, новітнім мистецьким тенденціям розвитку, драматизації образної сфери, залученням новітніх композиторських технік.

У розділі 1.2 розглянуті традиції експлікації та контексти сучасного розуміння жанру кантати в музикознавчому дискурсі, систематизовані за проблематикою значні праці сучасних вітчизняних та європейських дослідників. В них відображений комплекс актуальних питань жанрової сфери української хорової музики в історичному, теоретичному, виконавсько-інтерпретаційному, методико-практичному, а також персонологічному (індивідуально-авторському) аспектах.

Важливим здобутком дисертації, свідченням концептуального підходу до вирішення теоретичних засад кантатного жанру можна вважати позицію дисертанта, докладно висвітлену у підрозділі 1.3, де визначено жанрово-семантичну і типологічну специфіку кантати у вимірах хорового мистецтва, та підрозділі 1.4, в якому підсумовуються методологічні основи дослідження. Концептуальним вважаємо положення про специфічність хорової основи кантати для української хорової музики, пріоритетність хорового початку, колективного інтонування, що виводить на чільне місце в українській кантатній традиції жанр хорової кантати. Для жанрового стилю пропонується класифікація за належністю до вокального жанрового типу з урахуванням специфіки елементів-складових. Їх об'єднує вокальність як вагома властивість жанрового стилю, яка формує жанрову парадигму вокальної музики.

У жанровій моделі хорової кантати М. Жданов класифікує вокально-хорові твори жанрового ряду кантати за складом виконавців, визначає «музично-драматургічні принципи... співставлення, варіювання, трансформацію смислообразів музично-мовними та темброво-фактурними засобами; інтонаційно-смісловий зв'язок на відстані інтонаційно-сміслових образів» (с.68). Шляхи оновлення жанрової сфери кантати дослідник вбачає у подальшому співіснуванні професійно-академічної, позаакадемічної, національно-духовної та фольклорної сфер, використанні фактичних хорових можливостей у жанрі кантати, зокрема полішаровість звукоорганізації.

Дисертант пропонує головну дефініцію на різновиди вокально-інструментального та хорового типу кантат з підтипами за складом виконавців (с.65), при чому домінуючою ознакою хорової кантати слушно вважає колективну вокально-темброву складову (с.66). Він також додає складові жанрової стилістики: масштабність музично-художнього узагальнення, пафосно-плаканти засоби вираження, духовно-піднесений характер, гімнічність (с.64). Системність теоретичного розгляду визначає перманентні якості хорової кантати: колективний характер інтонування, колективну вокально-темброву складову, орієнтацію на відтворення певної події, історичної колізії. Наявність багатьох типів кантат виводить дослідника на формулювання «група кантатних жанрів» (с.65). **Висновки до розділу** підтверджують гостру актуальність обраної теми і необхідність її системного вивчення.

У 2 розділі докладно розглянутий жанр кантати в історичному часопросторі європейського та українського хорового мистецтва, визначені жанрові різновиди національної вокально-хорової традиції, у зв'язку із жанрово-стильовим домінуванням в її концепції жанру хорового концерту і його впливом на формування домінуючої національної жанрової моделі – хорової кантати. М. Ждановим прослідковано кристалізацію жанрової моделі та еволюцію кантати в європейській художній свідомості, охарактеризовано процеси історичної детермінації і динаміки розвитку кантатного жанру в

українському хоровому мистецтві XIX – першої половини XX століть. У **висновках до розділу** М. Жданов переконливо формулює вагомі положення і дефініції, що висвітлюють особливості модернізації кантатного жанру в контексті стильових трансформацій в українському хоровому мистецтві останньої третини XX–XXI ст.

3 розділ роботи присвячений узагальненню авторських та виконавських інтерпретацій жанру кантати в хоровій музиці останньої третини XX – XXI ст. У підрозділі 3.1 дисертантом розкриті особливості композиторської інтерпретації фольклорної образності в кантаті «Чотири дійства» А. Гайденка як досвід неофольклористичного моделювання жанру; авторського тлумачення тематики Різдва та його виконавського прочитання в кантаті О. Польового «Різдвяна». У підрозділі 3.2 розглянута інтерпретація інтонаційної символіки та специфіка диригентсько-хорового трактування кантати О. Польового «Веснянки». Завершує виклад індивідуального прочитання моделі хорової кантати аналіз виконавської інтерпретації поеми-кантати «Гамалія» М. Скорика (на матеріалі виконавської інтерпретації твору зведеним хором під орудою А. Савчука) у підрозділі 3.3.

У **загальних висновках** підсумовано основні результати дослідження, які доводять, що поставлені у роботі мета та завдання були досягнуті. Специфіку композиторської та виконавської інтерпретації жанру кантати в українському хоровому мистецтві останньої третини XX – XXI ст. доведено на тлі вагомого теоретичного здобутку дисертанта та висновків семантично-драматургічного та жанрово-стильового аналізу кантатних творів сучасних українських композиторів. Концептуалізація жанру кантати полягає у виведенні поняття кантатності як якості музичного мислення, оснований на вокальності і хоровій логіці інтонування, на положенні про пріоритетність жанру хорової кантати для української кантатної традиції.

Доведено багаторівневий характер функціонування творів кантатної жанрової сфери, існування жанрової традиції кантати в українському хоровому мистецтві. Визначено, що жанрова традиція кантати в українській вокально-

хоровій музиці висуває як домінуючий жанр хорової кантати, що використовує оповідний спосіб музичного вислову, прийоми хорового інструментування, музично-художнього втілення специфіки народного багатоголосся. Здійснено типологізацію та класифікацію жанрової парадигми кантати, виявлені різновиди її сучасного функціонування. Комплексний аналіз композиторських та виконавських інтерпретацій дозволив дисертанту охарактеризувати такі процеси розвитку жанру, як індивідуалізацію жанрової семантики, стилістики та драматургії в кантатних творах сучасних українських композиторів. Ці наукові аспекти, ґрунтовно розглянуті і узагальнені М. Ждановим, висвітлюють плідність такого системного дослідження інтерпретації жанру кантати в українському хоровому мистецтві останніх десятиліть.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Звіт перевірки тексту дисертації на унікальність за допомогою антиплагіатної системи **StrikePlagiarism** засвідчив відсутність плагіату, а вивчення тексту роботи підтвердило відсутність порушень дисертантом принципів академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Високо оцінюючи результати проведеного дослідження, у ході аналізу роботи виникають деякі міркування та запитання до її автора. В тексті дисертації переконливо концептовані поняття і обґрунтовані термінологічні сполучення «кантатність», жанрова парадигма кантати, кантатна традиція в українській вокально-хоровій музиці. Але, на нашу думку, тенденція до міксту жанрових ознак, а саме новизна в нівеляції домінуючих жанрових ознак твору помітно затінює його соціокультурну функцію. У зв'язку із цим питання: на Вашу думку, чи зберігає кантата іманентні жанрові риси в сучасній українській хоровій музиці, не зважаючи на численні жанрові модифікації та гібридні форми?

Наведене питання жодним чином не знижує загальної високої оцінки дисертаційної роботи М. Жданова та має дискусійний характер. Пропоноване дослідження є фундаментальним у багатьох предметних вимірах, містить розвинений категоріальний апарат і перспективні наукові висновки.

Загальний висновок щодо відповідності дисертаційного дослідження встановленим вимогам. Підсумовуючи, можна дійти висновку, що дисертація Жданова Максима Миколайовича «Інтерпретація жанру кантати в українській хоровій музиці останньої третини ХХ – ХХІ століть», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 025 Музичне мистецтво, є завершеною і самостійною науковою працею, що присвячена актуальній темі дослідження, висвітлює мало вивчені в музикології питання сучасного функціонування жанру кантати в українському музичному мистецтві.

Робота має наукову новизну та практичну значущість, містить низку нових, актуальних та достовірних наукових результатів, що засвідчують важливість проведеного дослідження для хорової сфери діяльності та сучасної музикології. На підставі вищезазначеного вважаю, що автор дисертації «Інтерпретація жанру кантати в українській хоровій музиці останньої третини ХХ – ХХІ століть» – Жданов Максим Миколайович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Кандидат мистецтвознавства, професор,
професор кафедри теорії та історії музики
Харківської державної академії культури

Віра ОСАДЧА

